

ПОДАТКИ

УДК 336.2

Лисяк Л.В.,
д.е.н., професор, ДДФА

ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ

У статті показано новації Податкового кодексу України стосовно підприємств будівельної галузі. Здійснено аналіз стану будівельної галузі України та Дніпропетровської області. Окреслено проблеми, пов'язані із реалізацією окремих податкових норм Податкового кодексу України. Запропоновано напрями удосконалення оподаткування підприємств будівельної галузі з метою активізації процесу виходу її із кризового стану.

Ключові слова: податки, оподаткування, будівельна галузь, податкові пільги

ВСТУП

Податкова політика, що впродовж практично всього періоду незалежності України фактично розроблялась та реалізовувалась без достатнього наукового обґрунтування наслідків її запровадження, на основі постійних змін різних податків та розміру їх ставок, без прогнозування впливу цього процесу на стан ділової активності, рівень життя населення потребувала нагальної модернізації. Посилення подальшого деструктивного впливу розбалансованої та нераціональної системи оподаткування в існуючому вигляді на характер розвитку економічних і соціальних процесів у країні зумовило необхідність прийняття Податкового кодексу України, спрямованого на визначення шляхів активізації соціальної та регулюючої функції податків. З його прийняттям податкову політику переорієнтовано на перетворення податкової системи України в ефективний інструмент економічної та соціальної політики.

Рівень розвитку будівельної галузі значною мірою відображає рівень розвитку країни в цілому. На ефективному функціонуванні та розвитку підприємств будівельної галузі негативним чином позначилося значне скорочення виробництва, падіння платоспроможного попиту населення у період фінансово-економічної кризи. Тому дослідження сучасного стану підприємств будівельної галузі та стану її оподаткування з урахуванням впливу новацій Податкового кодексу України є актуальним питанням.

Проблемам розвитку підприємств будівельної галузі, їх оподаткування присвячено наукові публікації вчених і практиків: Г. Белова, Н. Бушуєвої, Е. Балабенко, І. Точонова, І. Чалого [1-3; 10] та інших. Разом з тим, наукові розробки стосовно розвитку будівельної галузі в аспекті процесів оподаткування у світлі Податкового кодексу України не знайшли широкого відображення у вітчизняній науковій літературі.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є аналіз стану і фінансових результатів діяльності підприємств будівельної галузі в Україні та промисловому регіоні, впливу на їх розвиток новацій Податкового кодексу України та окреслення напрямів удосконалення оподаткування підприємств.

РЕЗУЛЬТАТИ

Внаслідок таких особливостей функціонування підприємств будівельної галузі, як суттєва ресурсоемність та капіталоємність будівельного виробництва, значна тривалість виробничого циклу, неоднотипність та унікальність будівельної продукції та інших, будівельна галузь більше за інші вразлива до дії негативних факторів зовнішнього економічного середовища. Крім того, будівельні підприємства порівняно з підприємствами інших галузей набагато довше стабілізують свій фінансовий стан після спаду.

За даними Державної служби статистики України підприємства будівельної галузі в Україні працювали впродовж 2006-2011 рр. нестабільно і не на повну потужність (табл. 1).

Як свідчать дані табл. 1, незважаючи на зростання обсягів реалізованої будівельної продукції (у фактичних цінах), у 2011 р. порівняно з 2006 р. на 43,6%, рентабельність операційної діяльності будівельних підприємств до 2008 р. становила у середньому 2,85% на рік. Починаючи з 2008 р. операційна діяльність є збитковою: 2,7% — у 2008 р., 0,9% — у 2009 р. і 1,2% — в 2010. У

Таблиця 1. Основні показники будівництва в Україні в 2006-2011 рр. *

Показник	Роки						Темп росту, %
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011/ 2006
Обсяг реалізованої будівельної (у фактичних цінах) продукції, млн. грн.	5775,4	8494,3	8077,0	6482,4	6378,2	8290,7	143,6
Рентабельність операційної діяльності будівельних підприємств, %	3,1	2,6	-2,7	-0,9	-1,2	0,8	25,8
Частка збиткових будівельних підприємств, %	38,0	33,3	36,9	46,3	48,5	42,2	111,1
Середньорічна кількість найманих працівників у будівництві, тис. осіб	46,5	48,3	45,3	33,8	34,8	34,3	73,8
Середньомісячна заробітна плата найманих працівників у будівництві, грн.	906,26	116,58	1313,30	1151,27	1467,91	1778,70	196,3

* Складено і розраховано автором за [4; 8]

2011 р. рентабельність стала 0,8%, водночас, це надзвичайно низький показник. Ці дані ще раз підтверджують, що будівельний ринок України й досі не вийшов із кризового стану і підприємства будівельної галузі продовжують зазнавати збитків. Кількість таких підприємств зростала, починаючи з 2008 р., досягнувши найбільших значень у 2010 рр. Незважаючи на певне зменшення у 2011 р. на 6,3% порівняно з 2010 р., кількість збиткових підприємств залишається значною навіть порівняно з кризовим 2008 р. Негативним фактором також є постійне скорочення середньорічної чисельності найманих працівників у будівництві, що складає 34,3 тис. осіб у 2011 р. Це на 12,2 тис. осіб менше, ніж в 2006 р., і на 11 тис. осіб менше порівняно з 2010 р.

Фінансові результати до оподаткування підприємств будівельної галузі України за 2006-2011 рр. свідчать про їх значні збитки (табл. 2).

Таблиця 2. Фінансові результати до оподаткування підприємств будівельної галузі України за 2006-2011 рр. *

Показник		2006	2007	2008	2009	2010	2011
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування, млрд. грн.		1603,1	1629,0	-6807,9	-3458,3	-3012,7	-2102,7
Підприємства будівельної галузі, які одержали прибуток від звичайної діяльності	фінансовий результат, млрд. грн	3578,4	5417,8	6159,3	5433,2	4119,8	4469,9
	% до загальної кількості підприємств	61,1	67,9	62,8	57,0	56,1	61,5
Підприємства будівельної галузі, які одержали збиток від звичайної діяльності	фінансовий результат, млрд. грн	1975,3	3788,8	12967,2	88915	7132,5	6572,6
	% до загальної кількості підприємств	31,9	32,1	37,2	43,0	43,9	38,5

* [8]

За даними табл. 2, фінансовий результат підприємств будівельної галузі, які одержали прибуток від звичайної діяльності постійно знижується. Парадоксальним є факт, що, незважаючи на те, що частка підприємств, які одержали прибуток від звичайної діяльності у 2011 р. збільшилася

порівняно з 2009 р., і була тільки на 1,1 % менше від показника 2008 р., фінансовий результат у цьому ж 2011 р. є нижчим, ніж у 2009 р. та ненабагато вищим, ніж у 2010 р. Це певною мірою може свідчити про можливе приховування прибутку від оподаткування. Незважаючи на те, що частка підприємств, які одержали збиток від звичайної діяльності, знизилася у 2011 р. порівняно з 2009 р. та 2010 р., однак не досягла навіть рівня 2006-2008 рр. Таким чином, від підприємств будівельної галузі постійно знижуються податкові відрахування до бюджету. Тобто дані підприємства не поповнюють бюджет, що також негативно відображається на розвитку всього суспільства. Крім того, неможливість більшості підприємств сплачувати свою заборгованість перед бюджетом у поєднанні з необхідністю держави покривати бюджетні видатки змушують уряд збільшувати податковий тягар для інших економічних суб'єктів. Це відбувається шляхом встановлення нових та збільшення існуючих податків. Для того, щоб уникнути збільшення податкового тиску, більшість підприємств змушена працювати у тіньовій економіці, що, у свою чергу, підриває макроекономічний баланс країни. Високий рівень оподаткування більш ефективних підприємств означає, що стосовно них податкова система України має дискримінаційний характер [6, с. 137].

У Дніпропетровській області, яка є розвиненим промисловим регіоном, фінансові результати до оподаткування підприємств будівельної галузі характеризується значним від'ємним результатом (табл. 3).

Таблиця 3. Фінансовий результат до оподаткування підприємств будівельної галузі Дніпропетровської області за 2006-2011 рр. *

Показник		2006	2007	2008	2009	2010	2011
Фінансовий результат діяльності всіх підприємств регіону, млн. грн		10718	16435	10612	-5834	21158	26148
Фінансовий результат діяльності підприємств будівельної галузі, млн. грн		78,5	202,3	-603,4	-105,9	-91,7	-157,2
Підприємства будівельної галузі, які одержали прибуток	фінансовий результат, млн. грн	214,1	371,5	270,1	171,1	208,6	292,0
	% до загальної кількості підприємств	62,0	67,0	63,1	53,7	51,5	57,8
Підприємства будівельної галузі, які одержали збиток	фінансовий результат, млн. грн	135,6	169,2	873,5	277,0	300,3	449,2
	% до загальної кількості підприємств	38,0	33,0	36,6	46,3	48,5	42,2
Довідково: рентабельність операційної діяльності будівельних підприємств, %		1,9	3,0	-4,2	-1,5	-0,9	-0,9

* [9, с. 45]

Як свідчать дані табл. 3, операційна діяльність підприємств будівельної галузі Дніпропетровської області в 2008-2011 рр. є збитковою. Незважаючи на зменшення частки збиткових підприємств в області в 2011 р., вона впродовж 2006-2011 рр. є вищою, ніж в цілому по Україні. Крім того, операційна діяльність будівельних підприємств є нерентабельною впродовж 2008-2011 рр. Головними проблемами будівельного комплексу в Дніпропетровській області є низька завантаженість будівельних потужностей внаслідок недостатності джерел фінансування будівництва. Однією із глибоких причин такого стану залишається проблема існування неофіційного будівельного ринку.

Вирішенню питання виведення будівельної галузі на траєкторію стабільного функціонування і розвитку має сприяти прийняття довгоочікуваного Податкового кодексу України [7]. Він спрямований на поступове зниження податкового тиску на суб'єктів господарювання. Передовсім — це поетапне зниження ставки податку на прибуток з 25% до 16%: з 1 квітня 2011 р. по 31 грудня 2011 р. включно — 23%; з 1 січня 2012 р. по 31 грудня 2012 р. включно — 21%; з 1 січня 2013 р. по 31 грудня 2013 р. включно — 19%; з 1 січня 2014 р. — 16%. Таке зниження податкової ставки на прибуток безсумнівно є вагомим здобутком податкової реформи, оскільки сприятиме поліпшен-

ню умов та результатів діяльності суб'єктів господарювання. Водночас існує й інша сторона такого запровадження — можливе зниження доходів державного бюджету внаслідок інерційності суб'єктів господарювання, значної частки тіньового сектору в економіці України (особливо у сфері послуг), отже виникнення потреби у скороченні бюджетних видатків, що негативно позначиться на соціальній сфері суспільства.

Для підприємств будівельної галузі новації Податкового кодексу України мають високий стимулюючий потенціал. Так, у ньому вперше запроваджена пільга з оподаткування інжинірингових послуг, що сприятиме зниженню вартості проектних робіт для будівництва. Цей етап становить основу подальших розрахунків вартості будівництва. Інжинірингові послуги характеризуються низькою матеріаломісткістю та значною питомою вагою доданої вартості, тому пільга зі сплати ПДВ є надзвичайно вигідною не лише для проектних бюро та інститутів, а й для забудовників внаслідок здешевлення вартості проектування, отже зниження як на початковому етапі будівництва, так і в цілому — загальної вартості об'єкта будівництва. Водночас, при реалізації зазначеної новації виникли проблеми із тлумаченням поняття «інжиніринг» у Податковому кодексі України та галузевому законодавстві, яким також керуються будівельники. Така термінологічна невизначеність стала перепорою для застосування означеної пільги, що не сприяє впровадженню прогресивних новацій Податкового кодексу України. А найголовніше — не реалізується задум авторів Кодексу щодо стимулювання поживлення в будівельній галузі, що є економічним локомотивом економіки, отже під сумнівом — зміцнення податкової бази.

Стосовно інших податкових пільг будівельній галузі ситуація також є неоднозначною. Різниця у визначеннях, наданих у Податковому кодексі України та інших законодавчих актах, які регулюють діяльність будівельних компаній, проведення будівельних робіт тощо, не дозволяють скористатися пільгами та преференціями, закладеними у Кодексі. Іноді будівельним компаніям простіше відмовитися від пільг, щоб зберегти право на включення до податкового кредиту, участь у тендерах, конкурсних проєктах. Не випадково, як стверджує І. Чалий, дослідження Центру Лібермана дали велими красномовні результати: 92% опитаних фінансових керівників будівельних компаній вважають, що нові умови оподаткування не сприятимуть зниженню вартості будівництва; 34% опитаних вказують на те, що через Податковий кодекс інвестиційний клімат в галузі погіршиться; 61% опитаних вважають, що нові пільги взагалі жодним чином не вплинуть на будівельно-інвестиційний клімат [10].

Головною проблемою оподаткування галузі є необхідність сплати податків на проміжних етапах будівництва, що вимиває оборотні кошти, зменшує ефективність інвестицій. З огляду на це доцільним є внесення наступних змін до Податкового кодексу України. По-перше, це узгодження положень Податкового кодексу України з галузевим законодавством щодо надання визначень етапів будівельних робіт, кінцевого продукту, його вартісної оцінки. По-друге, з метою зростання інвестиційних ресурсів підприємств будівельної галузі передбачити застосування податкової пільги з податку на прибуток підприємств в якості застосування ставки 0% на період до 5 років. При цьому має бути передбачене використання вивільнених коштів на оновлення основних фондів, вкладення коштів у новозабудови.

ВИСНОВКИ

На сучасному етапі особливого значення набуває обґрунтування концепції сталого розвитку підприємств будівельної галузі, яка повинна системно охоплювати життєво важливі у цілому для будівельного комплексу аспекти і передбачати реалізацію широкого спектру заходів щодо підвищення організаційно-технічного рівня будівництва, сприяти зниженню енерго- і ресурсоемності будівельного виробництва, будівельної продукції, поліпшенню її якості з метою виконання запланованих обсягів зведення житла, об'єктів промислового і соціально-культурного призначення.

Реалізація стимулюючого потенціалу системи оподаткування в сучасних умовах повинна здійснюватися через оптимальне поєднання таких інструментів як зниження ставки податку на прибуток, надання галузевих податкових пільг тощо.

Сьогодні можна говорити про недостатнє обґрунтування механізму посилення стимулюючої ролі податкових інструментів державної політики, зокрема у такому напрямі, як надання податкових пільг, що стало фактично дестабілізуючим фактором на шляху забезпечення розвитку підприємств будівельної галузі. Тобто потребують узгодження галузеве законодавство та Податковий кодекс України, адже забезпечення процесу динамічного зростання будівельної галузі в економіці України та її регіонів в посткризовий період неможливе без ефективної податкової політики, стимулювання реалізації інвестиційних проєктів на засадах державно-приватного партнерства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Балабенко Е.В. Особливості оподаткування підприємств будівельної галузі / Е.В. Балабенко, І.В. Точонов // Економіка будівництва і міського господарства. — 2010. — №1. — С. 11-15.
2. Белов Г.О. Подолання кризи в будівельній галузі / Г.О. Белов, О.В. Меркан. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу <http://www.rusnauka.com/8 DN 2011/Economics/10 82397.doc.htm>
3. Бушуєва Н.С. Управління розвитком підприємств будівельної галузі шляхом формування їх стратегічного потенціалу: автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук: спец. 05.13.22 / Н.С. Бушуєва. — Київськ. націон. універс. будівн. і архітектури. — К., 2001. — 20 с.
4. Виробництво основних видів промислової продукції по місяцях 2011 року. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Глава УБА показав шляхи виходу будівельної галузі із кризи. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу http://u-b-a.com.ua/uba/ua/news/news_uba/126812794/
6. Податкове регулювання в умовах депресивних регіонів: [монографія] / [колектив авторів]; [за ред. Т.В. Калінеску]. — Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. — 312 с.
7. Податковий кодекс України [Текст]: від 2 грудня 2010 р. №2756-VI. — К.: ДП «ІВЦ ДПП України», 2010. — 336 с.
8. Статистичний щорічник України за 2011 рік / Державна служба статистики України; [за ред. О.Г. Осауленка]. — К.: ТОВ «Август Трейд», 2012. — 559 с.
9. Статистичний щорічник Дніпропетровської області за 2011 рік / [за ред. Шпильової О.М.]; Головне управління статистики у Дніпропетровській області. — Дніпропетровськ, 2012. — 531 с.
10. Чалий І. Будівництво: нові пільги — старі проблеми / І.Чалий // Економічна правда. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/cjcolumns/2011/03/16/277099/>

Стаття надійшла до редакції 16 січня 2013 року